

ZA PAMÁTKAMI NAŠÍ OBCE – VÝPRACHTICE

Vzdělávací oblast: Člověk a jeho svět, Člověk a příroda, Člověk a společnost

Výstupy RVP: 1. stupeň
Žák srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifík.

Pojmenuje kulturní či historické památky v místě, kde žije. Na příkladech porovnává minulost a současnost.

Výstupy RVP: 2. stupeň
Žák hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu.

Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.

Věk: 3. – 9. třída

Anotace: **Žák si uvědomí, co lze považovat za památku, pochopí význam památek, seznámí se s hlavními památkami v místě svého bydliště prostřednictvím pracovních listů. Jejich cílem není naučit se velké množství faktografických informací, ale zevrubně vnímat podobu místních památek, pochopit důvod, proč vznikly a co znázorňují.**

Časová dotace: závisí na pedagogovi

Pomůcky: pracovní listy, psací a výtvarné potřeby

TEORETICKÁ ČÁST

Úvodní činností je společná diskuse nad otázkami. Následující část věnující se významným památkám by bylo vhodné spojit s vycházkou do terénu a úkoly v pracovních listech řešit přímo u dotčených památek (v krajním případě je možné úkoly řešit v učebně za pomoci fotografií). Řešit úkoly v pracovních listech bude nejvhodnější ve skupinkách nebo kolektivně.

Na úvod lekcí je možné zařadit otázky k zamyšlení:

Co je památka (památná stavba)?

Jaká ta věc musí být, abychom ji mohli považovat za památku?

Co bychom v naší obci zařadili mezi památky?

Jak by se člověk měl k památce chovat?

Jak by se člověk měl o památku starat?

Pracovní list NAŠE ŠKOLA

Naše škola

Naše škola byla postavena v roce 1905. Je tedy stará ..... let. Děti z Výprachtic však do školy chodily mnohem dříve. Poprvé je školní vyučování v obci doloženo v roce 1590. V roce 1787 byla postavena kamenná škola na místě dnešního autobusového nádraží. Časem ale zchátrala tak, že v roce 1858 se v učebně zřítíl strop. Naštěstí před příchodem dětí. Následujícího roku na tomtéž místě byla postavena nová patrová škola o dvou učebnách a bytem učitele. Brzy se ale do ní všichni žáci nevešli, a tak musela být postavena naše dnešní škola.

V přízemí bývala tělocvična, dílna, školní kuchyně a byt řídícího učitele (1+3). V prvním patře byl kabinet, třídy prvního stupně a záchody. Ve druhém patře byly třídy 2. stupně dva kabinety a kreslárna.

V čem se tehdejší škola lišila od dnešní?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ve školním roce 1938/1939 na druhém stupni učili: Jiřina Kinzlová, Emil Mikolecký, Jaroslav Tušla, Angela Juretschková která učila ruční práce i na prvním stupni, a František Czischinský jako řídící učitel. Na prvním stupni učil Gottlieb Macek, Eugenie Langerová, Herbert Meixner, Anna Cinibulková, Josef Elgner.

Do školy chodilo 161 chlapců a 135 dívek. Z nich bylo 287 katolíků a 4 evangelíci. 290 z nich se hlásilo k české národnosti a 6 k německé národnosti.

1. třída = 23 žáků; 2. třída = 39 žáků; 3. třída = 43 žáků; 4. třída = 34 žáků;
5. třída = 37 žáků; 6. třída = 50 žáků; 7. třída = 46 žáků; 8. třída = 24 žáků.

Kolik žáků celkem chodilo do naší školy ve školním roce 1938/1939? .....

Kolik žáků bylo tehdy průměrně v jedné třídě? .....

Kolik žáků chodí do školy ve Výprachticích dnes? Je jich víc nebo míň? .....

.....

Kolik má škola dnes učitelů? .....

Už více jak sto let je zvykem pořizovat na konci školního roku třídní fotky. Na obrázku je třída ve školním roce 1922/1923. Máte doma také nějakou starou třídní fotku? Pokud ano, porovnej ji s naší poslední třídní fotkou. V čem se liší fotka? V čem se liší žáci?

.....

.....

.....

Dříve byla škola v téměř každé vesnici. Vlastní školu měly Čenkovice, Valteřice i Nepomuky. K jakému účelu školní budovy v těchto obcích slouží dnes? Co způsobilo, že tam už dnes školy nefungují?

.....

.....

.....

Škola ve Valteřicích stála nedaleko kostela, dnes je již zbořená.

Jak se kdysi chodilo do školy?

Jak všichni víme, povinnou školní výuku zavedla Marie Terezie v roce 1774. Ale zpočátku docházku nikdo nevymáhal, některé děti do školy chodily jen občas, jiné téměř vůbec. Když rodiče potřebovali své děti doma na práci, do školy nešly.

Školní docházka nebyla vždy devítiletá, dříve se do školy muselo chodit jen šest let, později osm let. Povinný byl kdysi jen první stupeň ZŠ, kterému se tehdy říkalo obecná škola. Na druhý stupeň (zvaný měšťanská škola) se už nemuselo. Učilo se čtení, psaní, počty, přírodopis, základy dějepisu a zeměpisu, zpěv, ruční práce, kreslení, tělocvik a náboženství.

CO NÁM ŘÍKAJÍ STARÉ ŠKOLNÍ KRONIKY

Jak vypadal začátek školního roku?

21. října 1828 byl zahájen školní rok. Žactvo se shromáždilo o půl osmé před školou, odkud se za zvuku obecní kapely v průvodu přesunulo do kostela, kde se konala bohoslužba. Poté se žactvo vrátilo do školy, kde řídící učitel pronesl uvítací řeč a následně byl žákům přečten školní řád.

Co se ve škole dělo, když byl státní svátek?

Rozhodnutím ministerstva školství byla oslava 18. výročí založení naší republiky stanovena na 27. 10. tohoto roku. V 10 hodin se žáci ve svátečním oděvu a bez učebních pomůcek shromáždili ve 4. třídě, kterou žákyně slavnostně vyzdobily květinami. Řídící učitel přednesl projev o významu tohoto dne. Následně žáci recitovali k této příležitosti připravené básně a zpívali písně. Poté se prostřednictvím rádia řídícího učitele poslouchal sváteční program rozhlasového vysílání pro školy. Nakonec se zpívala státní hymna. Vyučování v tento den skončilo ve 12 hodin, odpolední vyučování odpadlo. Na čelní stěně školní budovy visela od 10 hodin dopoledne 27. 10. do 8 hodin ráno 29. 10. státní vlajka.

Co si žáci připravovali pro rodiče?

V neděli 10. března 1957 se konaly v naší obci oslavy MDŽ. V místnosti Osvětové jizby se shromáždilo 72 občanů a dětí. Vlastní oslavy byly zahájeny ve 14 hodin. Slavnostní projev k svátku žen přednesl ředitel školy. V kulturním pořadu již tradičně vystoupily děti národní školy. Program byl velmi pestrý. Vedle básní věnovaných matkám byly zazpívány četné národní písně, děti sehrály scénku ze života rodiny a závěrem děvčata zatančila v pestrém úboru tanec, který byl symbolicky zakončen přáním dětí všem ženám. Celý pořad byl občany vřele přijat. Každá žena dostala od dětí malovaná srdíčka s holubičkou, která zhotovily děti. Za odměnu dětem za krásné vystoupení bylo pro-mítáno pásmo dětských filmů.

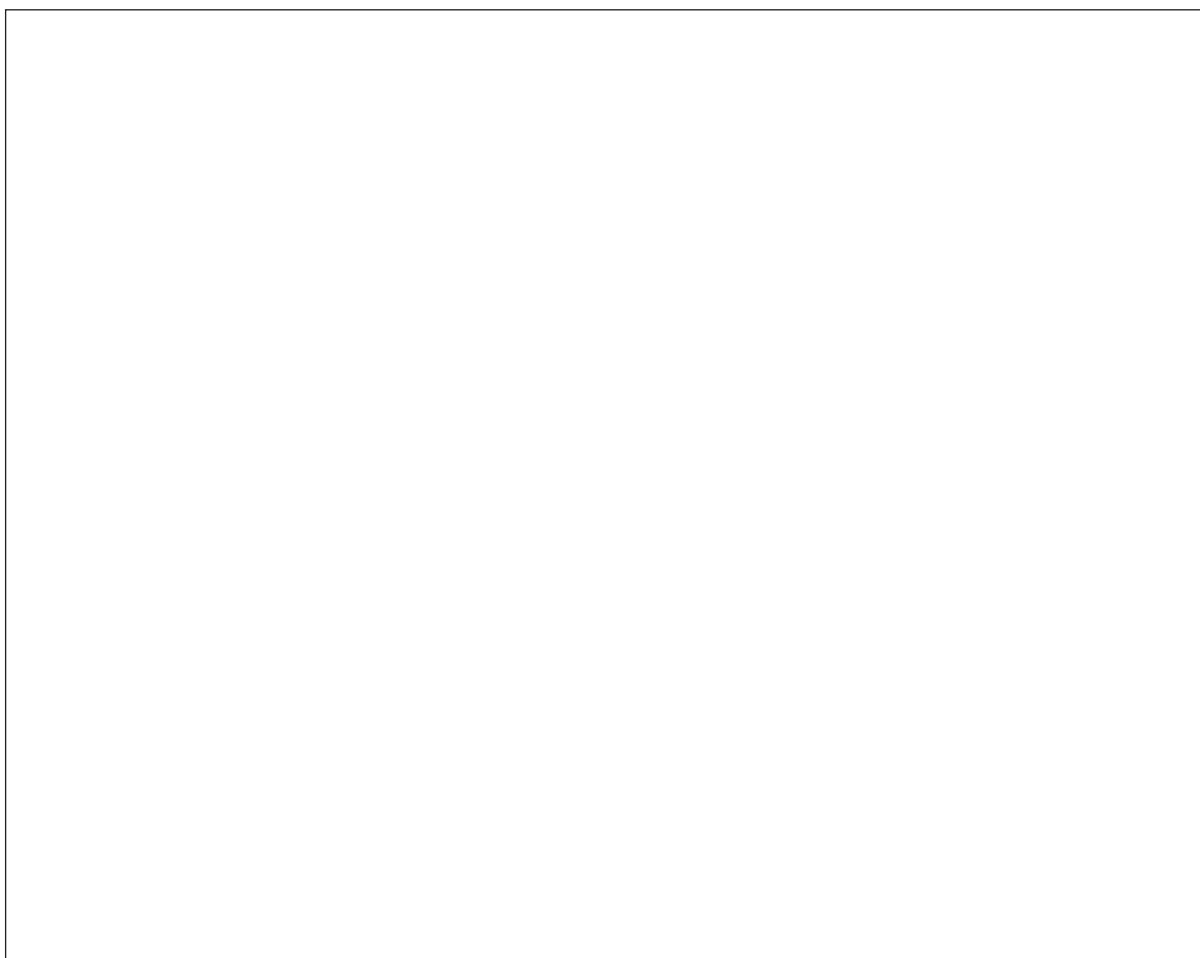
Jak probíhají v kronikách popisované události dnes?

.....
.....

V čem se liší a co se naopak dodnes dělá stejně?

.....
.....

Do rámečku nakresli, jak vypadá naše škola. Porovnej současnou podobu školy se starou fotografií. V čem se liší? Byla hezčí tehdy nebo dnes?

Pracovní list **SOCHA SV. JANA NEPOMUCKÉHO**

Na Lanškrounsku i v celých Čechách byl v dřívějších dobách nejoblíbenějším světcem Jan Nepomucký. Lidé ho uctívali jako ochránce před nebezpečím vody (povodním i suchu), přímluvce za bezpečné putování a šťastný návrat domů, ochránce proti pomluvám. Není divu, že si často stavěli jeho sochy a malovali jeho obrazy. Na Lanškrounsku soch sv. Jana Nepomuckého potkáme celou řadu:

**Cotkytle
1833**

**Čenkovice
1736**

Damníkovská socha se rozbila a zůstala z ní jen hlava zazděná do hřbitovní zdi.

**Damníkov
1713**

**Dolní Čermná
1771**

**Horní Heřmanice
1767**

**Lanškroun
1714**

**Luková
1810**

**Rudoltice
1737**

**Tatenice
1810**

**Výprachtice
1793**

**Žichlínek
1755**

**Žichlínek
1824**

Co je na všech sochách sv. Jana Nepomuckého stejné?

.....
.....
.....

Jaké jsou mezi nimi rozdíly?

.....
.....
.....

Kde na Lanškrounsku stojí nejstarší socha sv. Jana Nepomuckého? Kde nejmladší?

.....

Jak stará je socha sv. Jana Nepomuckého v naší obci?

.....

Do obrázku zakresli, kde se na soše nachází následující detaily:

Co asi naznačuje levý andělíček s prstem před pusou?
Jak to souvisí s životem světce?

.....

Co znamená symbol v kruhovém rámečku uprostřed podstavce?

.....

Jakou událost z pověsti o světci připomíná jeho svatozář s pěti hvězdami?

.....

Vzadu je nápis ve staré češtině. Zkusme ho přepsat do současné češtiny.

.....
.....
.....

Kdo to byl Jan Nepomucký?

A jak to bylo doopravdy?

Arcibiskup kritizoval vládu Václava IV. Ten nechal zatknout a mučit několik jeho spolupracovníků, aby mu ukázal, že dělat něco proti králi by se mu nemuselo vyplatit.

Pracovní list **KOSTEL**

Z fotografie se nám něco ztratilo. Co tam chybí? Dokážeme to dokreslit?

K čemu se kostel využívá?

.....

.....

Jak se náš kostel nazývá?

- a) kostel Nanebevzetí Panny Marie
- b) kostel Proměnění Páně
- c) kostel sv. Bartoloměje
- d) kostel sv. Dyndy

Kdy byl náš kostel postaven?

- a) nelze přesně říct, protože tady stojí již od pravěku
- b) v roce 1278
- c) v roce 1816
- d) v roce 2015

Který obrázek není z našeho kostela?

Každý kostel je jiný a vypadá jinak, ale některé věci najdeme v každém kostele.

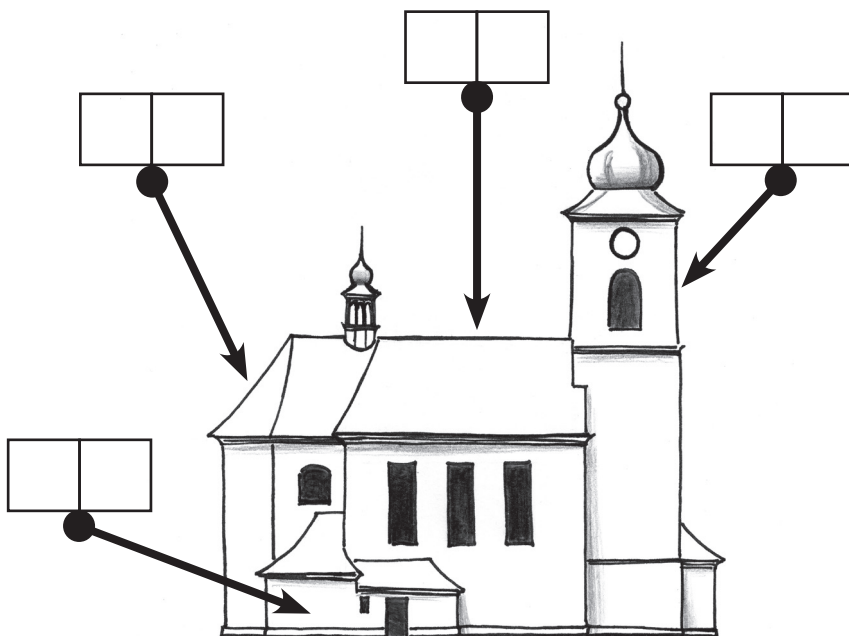
Kostel se skládá z několika částí:

- a) kostelní věž
- b) kostelní loď
- c) presbytář
- d) sakristie

Každá část kostela má svůj účel:

- 1) slouží k přípravě kněze na bohoslužbu
- 2) zde jsou shromážděni věřící při bohoslužbách
- 3) je prostor, kde je nejdůležitější část kostela = oltář
- 4) jsou zde zavěšeny zvony, jejichž zvuk svolává věřící na bohoslužbu

Do rámečků označujících části kostela vepiš správné písmenko a číslo

V okolí naší obce jsou další kostely a také malé kostelíčky, kterým se říká kaple.

Ve kterých obcích bychom našli kostely a kaple na obrázcích?

.....

.....

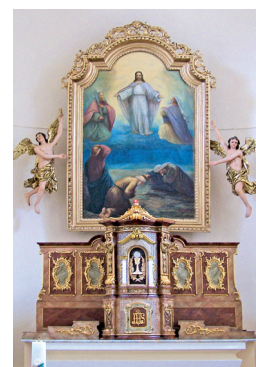
.....

.....

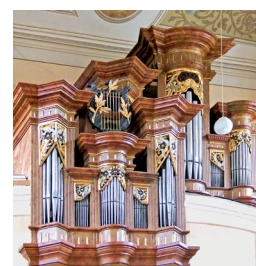
Jak se jmenují části kostelního zařízení na obrázcích?

K _____

O _____

V _____

Pracovní list **KŘÍŽ U VCHODU NA HŘBITOV**

V dřívějších dobách byla víra v Boha pro lidi velmi důležitá. Věřili, že vše, co se na světě děje, je božím záměrem. Proto se modlili k Bohu, aby se jim v životě dobře vedlo, aby je nepotkalo nic zlého. Kvůli tomu často u svých domů stavěli kříže, které je měly ochraňovat. Na kříži je přibitý Ježíš Kristus. To je ten Ježíšek, který se narodil 24. prosince v Betlémě. Celý život se snažil lidem vysvětlit, jak mají správně žít, aby se po smrti dostali do nebe a ne do pekla. Protože ale o sobě tvrdil, že je syn Boha a mezi lidmi si získal velkou oblibu, byl tehdejšími vládci označen za nebezpečného rebela a odsouzen k trestu smrti ukřižováním. Poté však vstal z mrtvých a odešel do nebe, ke svému otci. Jeho stoupenci pak založili nové náboženství, které dostalo název křesťanství.

Kříž s Ježíšem je v naší části světa nejčastějším uměleckým dílem, v každé vesnici stojí několik křížů u cest, v zahradách i v polích, kříž je v každém kostele, kříž visí na zdi i v mnoha domácnostech, křížek na řetízku na krku nosí i leckterá žena. Kříži s ukřižovaným Ježíšem říkáme krucifix.

V naší obci stojí 12 krucifixů, další bychom našli v Koburku a Valteřicích. Vzpomeneme si, kde všechny stojí?

.....
.....
.....

Dříve bylo zvykem, že muž, který šel kolem nějakého krucifixu, smekl klobouk, ženy a děti se pokřížovaly a pronesly krátkou modlitbu.

Jak je to dnes? .....

Nejhonosnější z našich křížů stojí u brány na hřbitov.

Kdy a kdo jej nechal postavit vyčteme na samotném kříž. Bylo to v roce: .....

a zaplatili ho manželé ..... z domu čp. ....

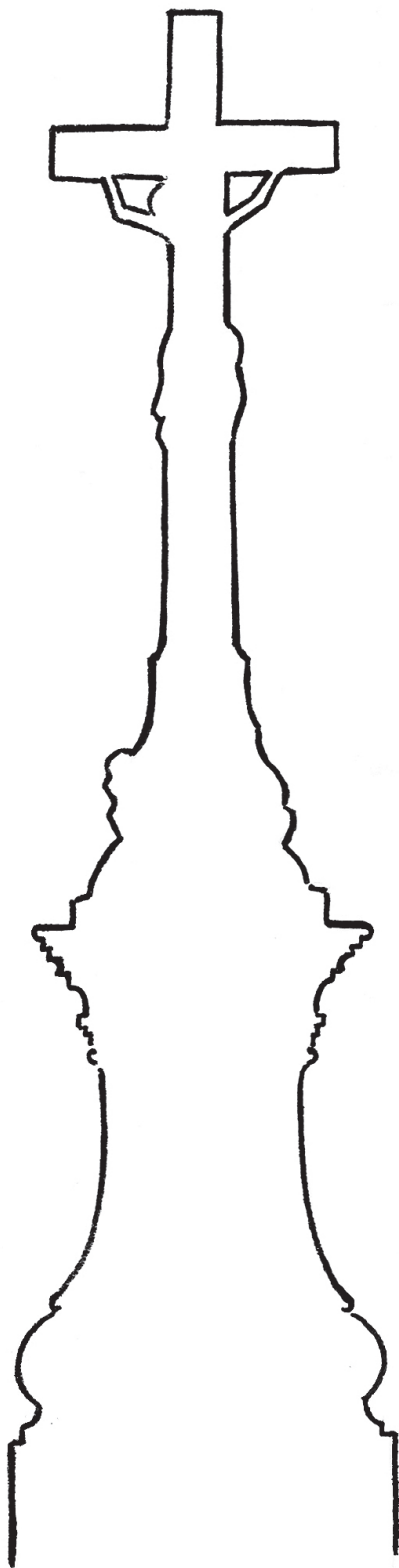
Když si sochu dobře prohlédneme, uvidíme na ní několik věcí, které se objevují téměř na každém krucifixu. Nad hlavou má Ježíš Kristus tabulku se čtyřmi písmeny. Je to zkratka latinského nápisu tohoto znění (počáteční písmena doplňte):

_ esus _ azarenus, _ ex _ udaeorum, což v češtině znamená: Ježíš Nazaretský, král Židů.

Tabulku na kříž připevnili vojáci, kteří Ježíše ukřižovali, aby tak lidem ukázali, jak dopadl ten, který byl natolik oblíbený, že se mohl stát králem. Ze stejného důvodu má Ježíš na hlavě „věneček“. Je upletený z trnitých prutů, a vojáci jej Ježíšovi posměšně nasadili na hlavu místo koruny. Pod křížem jsou lidské kosti, které upomínají na to, že podle legendy byl na místě ukřižování pohřben první člověk, který se jmenoval .....

.....

Dokresli kříž se všemi detaily.

Pracovní list NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE

Z mnoha pomníků s náboženskými náměty, které se ve většině obcí nachází, bývá tím nejhonosnějším sousoší Nejsvětější Trojice. I v naší obci takové sousoší stojí.

A co toto sousoší představuje?

Různá náboženství si boha představují různě. Indičtí hinduisté nebo starověcí Egypťané si svá početná božstva představovali jako bytosti složené z různých částí zvířecích a lidských těl.

Křesťané mají jen jednoho boha, ale věří, že se člověku zjevuje ve třech osobách. Pokud se někdo někdy ptal, proč tomu tak je, bylo mu řečeno, že je zbytečné to řešit, protože to je věc boha a člověk by to stejně nepochopil.

S tímto vysvětlením se lidé smířili a umělci vymysleli, jak tyto božské osoby zobrazovat: první z nich je Bůh Otec = starší muž s želem v ruce (nebo papežskou korunou na hlavě). Druhou osobou je Syn Kristus = mladší muž s křížem (nebo na kříži). Třetí osobou je Duch Svatý = holubice.

Kdo je kdo na obrázku Nejsvětější Trojice?

Rozeznáme osoby i na našem sousoší?

.....

.....

Co asi symbolizuje koule, o kterou se sochy opírají?

.....

Kdy bylo naše sousoší postaveno?

.....

Na podstavci našeho sousoší je vyobrazena matka Ježíše.

Jak se jmenuje?

.....

Hinduistický bůh Ganéša

Egypťská bohyně Tveret

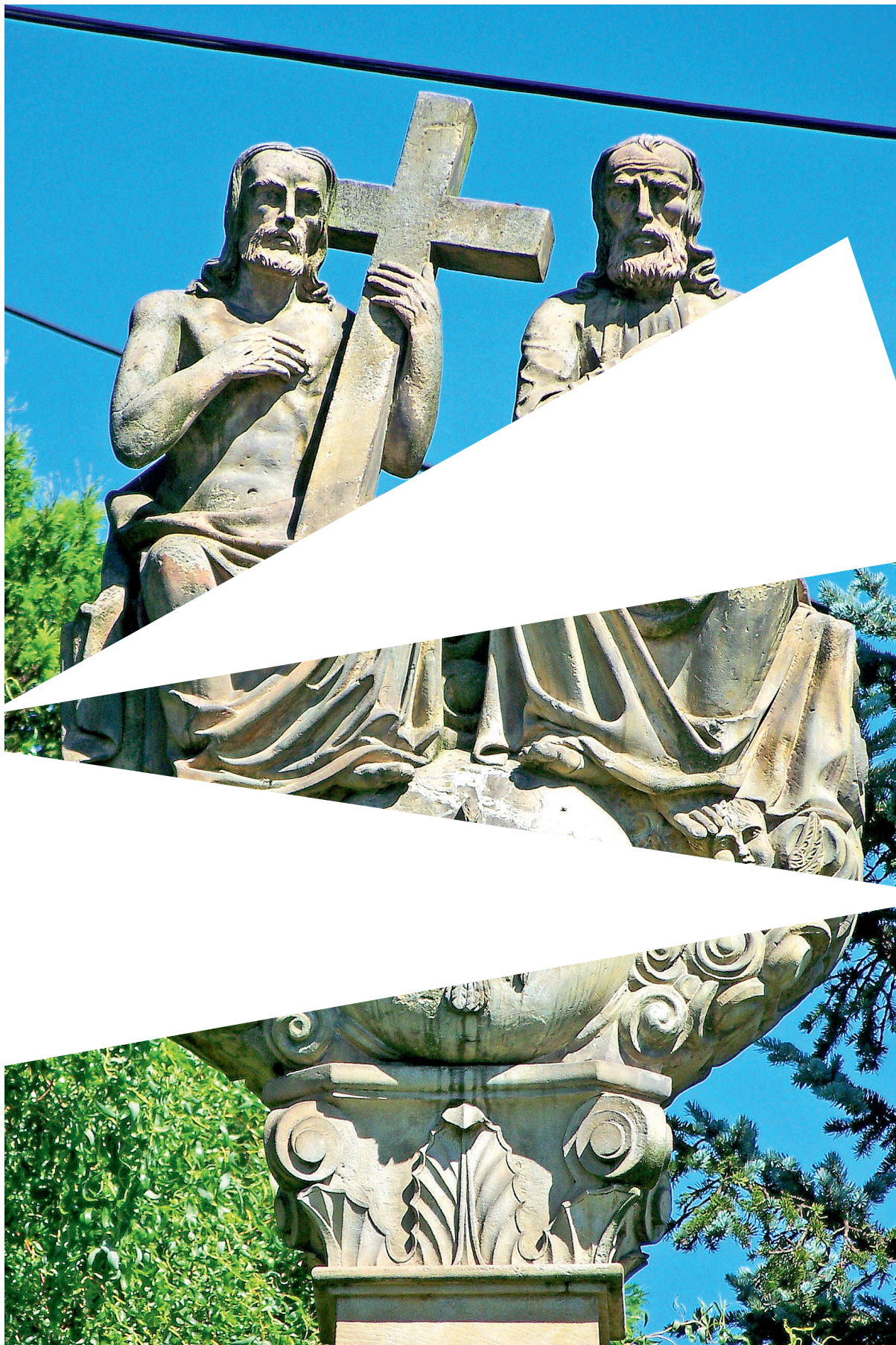

Křesťanská Nejsvětější Trojice

Proč bylo naše sousoší postaveno?

Obecní kronika říká, že v roce 1808 v domě čp. 238 (u hasičské zbrojnice) zavraždil Josef Hejl Františka Hubálka. O 24 let později tento dům koupil František Hejl ze Záhory se svou manželkou Josefou. Dlouhá léta těžce nesli, že se v jejich domově přihodil zločin a přemýšleli, jak dům od této tragédie očistit. Nakonec se rozhodli postavit sousoší Nejsvětější Trojice. S výprachtickým farářem Václavem Bruknerem se domluvili, že nevhodnější místo bude skalka u fary. V roce 1861 František Hejl zemřel, ale stavbu sousoší ke zdárnému konci dovedla Josefa Hejlová. Sousoší vytvořili sochař František Sindermann z Hedče u Králík a kameník Jan Hedrich z Mladějova

Dokresli obrázek

Pracovní list **POMNÍK PADLÝCH**

Pomník připomíná vojáky, kteří žili v naší obci, ale když vypukla 1. světová válka, museli vstoupit do armády a zahynuli na bojišti v Rusku, Itálii nebo Srbsku.

Ve kterých letech válka probíhala? .....

Kolik obyvatel naší obce ve válce zemřelo? .....

Krom obětí 1. světové války pomník připomíná i oběti jiné války. Jaké? .....

Náš pomník je jediný na Lanškrounsku, který je zdoben sousoším s náboženským námětem. Je jím takzvaná PIETA = Panna Marie truchlí nad mrtvým tělem svého syna Ježíše. Proč byl zvolen pro válečný pomník tento námět?

.....
.....
.....

I když se na území Čech během 1. světové války nebojovalo, válka do života tehdejších lidí výrazně zasáhla. Dokážeme vymyslet jak?

.....
.....
.....
.....
.....

Jak smrt vojáků ovlivnila život v obci?

.....
.....
.....
.....
.....

Je někdo, jehož jméno je na pomníku napsané, naším příbuzným?

Co se o něm v rodině říká?

.....
.....
.....

Úvod

Cílem úvodního zamýšlení je uvědomění, co lze považovat za památku, uvědomit si význam nemovitých i movitých památek. Všechny myšlenky žáků jsou správné, pokud si je dokážou obhájit.

Co je památka (památná stavba)?

Za památku můžeme v užším slova smyslu označit objekty zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek (tedy takové, které památkami prohlásilo Ministerstvo kultury). Jejich seznam najdeme na: <https://pamatkovykatalog.cz/soupis>. V širším slova smyslu, který je pro naše školní potřeby vhodnější, jsou to veškeré stavby a předměty, které jsou „pamětihodné“, jsou dokladem doby, v níž vznikly. Památkou v tomto smyslu nemusí být jen věc celonárodního významu, ale i věc významu regionálního.

Jaká ta věc musí být, abychom ji mohli považovat za památku?

Oficiální charakteristika říká, že památkou je věc, která je dokladem historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, a projevem tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty historické, umělecké, vědecké a technické (případně proto, že mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem).

Co bychom v naší obci zařadili mezi památky?

Většina žáků se shodne na tom, že památkou je kostel, sochy, některé staré chalupy. Předmětem diskuse by mohlo být, zda je památkou škola, hospoda a některé novější obytné stavby (jako doklad bydlení v době jejich vzniku). Nesmíme zapomenout ani na movité památky – starožitnosti v domácnostech, historické stroje, automobily....

Jak by se člověk měl k památce chovat?

Památka jako doklad doby by měla zůstat v neporušeném stavu i pro další generace. Nevhodnost vandalismu je samozřejmostí, diskutovat by se mohlo nad tím, zda vyhazovat staré věci, když se místo nich používá novější typ, nebo zda je vhodné používat věc, kterou lze považovat za památku.

Jak by se člověk měl o památku starat?

Památku je nutné udržovat v dobrém stavu, záměrně neměnit její podobu (přirozená patina je pro památkový předmět lepší než nový nátěr). V případě státem chráněné kulturní památky jsou veškeré úpravy památky podmíněné schválením památkářů a je nutné je provádět postupem stanoveným památkáři.

Škola

První dvě ukázky ze školních kronik jsou z Damníkova, třetí ukázka je ze školy v Květné u Lukové.

Školy v okolních obcích postupně zanikaly ve 2. polovině 20. století s klesajícím počtem žáků.

Socha sv. Jana Nepomuckého

Všechny sochy mají stejný postoj, oblečení, předměty, které drží v ruce (palmová ratolest a krucifix), rysy v obličejí. Liší se tím, ve které ruce krucifix drží, způsobem zpracování, rokem vzniku.

Stáří sochy žáci zjistí z úvodního přehledu svatojanských soch.

Gesto prstu před pusou znamená mlčení – upomíná na to, že Jan Nepomucký mlčel, zachoval tajemství, i když ho to stálo život. Po přečtení komiksu žáci jistě odhadnou, že uprostřed podstavce je jazyk Jana Nepomuckého a že 5 hvězd se podle legendy objevilo na hladině Vltavy v místě, kde bylo nalezeno tělo Jana Nepomuckého.

Vzadu na podstavci je napsáno: Nákladem Jana Röslera a počestných obyvatel výprachtických. Jan Mlejnek, erbovní rychtář, Antonín Marek, starší konšel, Pavel Skalický, starší obecní.

Kostel

Využití kostelu jako místa setkávání věřících s Bohem, konání náboženských obřadů – mší, křtů, svateb, pohřbů, případně koncertů budou nepochybně někteří žáci schopni říct. Stejně tak zasvěcení kostela Proměnění Páně (obraz je v čelní stěně věže) bude některý žák určitě vědět.

Kostel dnešní podobu dostal v roce 1816, což by žáci z možností ve výběru mohli odhadnout, nebo si všimnou, že ve vitrině u hlavního vchodu je popsána historie kostela. První obrázek je z kostela v Bystřeci.

Části kostela: zleva – D1; C3; B2; A4. V interiéru kostela je kazatelna, oltář, varhany.

Na obrázcích je kostel Povýšení sv. Kříže ve Valteřicích, kostel sv. Jiří v Horních Heřmanicích, kaple Panny Marie na Haldě a kostel sv. Vavřince v Čenkovicích.

Kříž u hřbitova

Pro ověření umístění křížů v obci lze využít některou z internetových map, např. <https://mapy.cz/turisticka?x=16.6630590&y=49.9888627&z=18&l=0&source=muni&id=3013>. Soupis křížů je též v publikaci: Drobné sakrální stavby v obcích Čenkovice, Horní Heřmanice, Výprachtice.

Kříž byl postaven v roce 1794 (dílo sochaře Alexia Czyliaka), nákladem manželů Martina a Anny Bednářových z domu čp. 33. Na tabulce nad Kristem je INRI (Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum). První člověk na světě se jmenoval Adam.

Při dokreslování kříže nejde o vytvoření fotograficky dokonalé kresby, ale zevrubně si prohlédnout výzdobu kříže a pokusit se všechny prvky výzdoby dokreslit, jak nejlépe to je možné. Důležitější, než výsledek kresby, je pozorování při kresbě.

Nejsvětější Trojice

Na obrázku je nahoře Duch svatý, vlevo Kristus (syn Boží) a vpravo Bůh Otec. Koule je symbolem naší planety, reprezentuje boží vládu nad světem. Pokud si žáci sousední prohlédnou ze všech stran, zjistí, že vzadu je napsán rok výstavby: 1863. Matkou Ježíše je Panna Marie.

Pomník padlých

Žáci na deskách pomníku snadno přečtou, že válka trvala v letech 1914–1918. Počet padlých vojáků zjistí sečtením jmen na deskách. Na boční desce jsou vypsána jména obětí 2. světové války.

Panna Marie je v sousoší Piety symbolem všech matek, které přišly o svého syna – a takových bylo za války mnoho.

U dalších dvou otázek by žáci mohli vymyslet řadu různých věcí, minimálně to, že mnoho mužů z obce muselo odejít do války – místo nich musely na poli pracovat ženy a děti, ve válce, stejně jako v každé jiné krizi, se vše zdražuje, lidé nemají peníze.

Po padlých vojácích zůstaly vdovy a sirotci, nebo nestihli založit rodiny, mít děti. Kdyby nebyla válka, mohla být naše obec mnohem větší.